

TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA BASIN KARTI UYGULAMALARININ TARİHSEL VE HUKUKİ ÇERÇEVEDE İNCELENMESİ

Zakir AVŞAR¹

Muzaffer ŞAHİN²

ÖZ

Gazetecilerin kamuoyu adına kamu yararını gözeterek görevlerini yaparken tanınmaya ihtiyaç duydukları aşıkardır. Basın kartları bütün ülkelerde mesleki profesyonelliğin bir işareti olarak kabul edilmektedir. Basın kartları ülke içindeki gazetecilerin mesleki kimliklerini belgeleyerek çeşitli haber kaynaklarına daha rahat erişebilmesine olanak sağlamaktadır. Çağdaş demokrasilerde basın kartları medya ile ilgili mevzuatın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Basın kartlarının hangi gazetecilere, hangi kuruluş ya da kurumlar tarafından, hangi belgelere istinaden ne kadar süre ve ne şartlarda verileceği ülkelere göre değişiklik göstermektedir. Bu durumun temel nedenlerinden biri basın mesleğini temsil eden paydaşların ülkelere göre farklılaşmasıdır. Bu kapsamda, bu çalışmanın amacı uluslararası ve ulusal basın kartı uygulamalarının tarihsel ve hukuki olarak izini sürmektir. Basın tarihi ve basın hukuku çalışmalarında ihmal edilen basın kartlarını merkeze alan bu araştırmada; doküman inceleme yöntemiyle önce basın kartının tanımı yapılarak uluslararası basın kartı uygulamaları ile uluslararası basın kartı uygulamalarından kaynaklanan sorunlar üzerinde durulmuştur. Ardından Türkiye'de basın kartlarının tarihçesi ve uygulamaları açıklanarak; Türkiye'de basın kartı uygulamalarında yaşanan sorun alanları incelemeye tabii tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Basın Kartı, Basın Hukuku, Basın Tarihi, Uluslararası Basın Kartı.

Teorik Makale

Theoretical Article

¹ Prof. Dr.
Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi İletişim Fakültesi,
Ankara, Türkiye

E-Posta
zakir.avsar@hbv.edu.tr
ORCID
0000-0002-1427-127X

² Doç. Dr.
Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi İletişim Fakültesi,
Ankara, Türkiye

E-Posta
muzaffer.sahin@hbv.edu.tr
ORCID
0000-0002-1988-9538

Başvuru Tarihi / Received
21.04.2022

Kabul Tarihi / Accepted
19.09.2022

AN INVESTIGATION OF PRESS CARD APPLICATIONS IN HISTORICAL AND LEGAL FRAMEWORK IN TURKEY AND IN THE WORLD

ABSTRACT

It is obvious that journalists need to be recognized while performing their duties by considering the public interest on behalf of the public. The press identification cards are recognized in all countries as a sign of professional professionalism. Press cards document journalists' professional identities in the country and enable them to access various news sources more efficiently. In contemporary democracies, press cards form an essential part of the legislation on the media. It changes from country to country to which journalists, organizations, or institutions, how long, with reference to which documents, under what conditions the press cards will be given. One of the main reasons for this situation is the differentiation of the stakeholders representing the press profession according to the countries. In this context, this study aims to trace international and national press card applications historically and legally. In this research, which focuses on the neglected press cards in press history and press law studies, With the document analysis method, first, the definition of the press card is made, and the problems arising from international press card applications and international press card applications are emphasized. Then, by explaining the history and applications of press cards in Turkey, problems in press card applications in Turkey were examined.

Keywords: Press Card, Press Law, Press History, International Press Card.

GİRİŞ

Bütün ülkelerde mesleki profesyonelliğin bir işareti olarak kabul edilen basın kartları; basın çalışanlarının çalışma alanında aldığı eğitime ya da deneyime atıfta bulunmakta ve bir mesleki prestij belirteci olarak kabul edilmektedir (Adams, 2013). Basın kartları gazetecilerin kaynakları ile ilişkisinde bir güven yaratırken; güvenlik güçlerinin bakış açısıyla değerlendirildiğinde ise bir akreditasyon aracı haline gelerek halkla ilişkiler yönetimine dönüşebilmektedir (Bock, Suran ve González, 2016; Manning, 1977; Perlmutter, 2000). Dolayısıyla basın kartları bir yandan gazetecilerin üzerinde sallanan Damokles’in kılıcı (Iddins, 2021) olarak görülse de aynı zamanda mesleki profesyonelliği, etik haberciliği ve kamunun doğru bilgi almasını sağlamanın da düzenleyici bir yoludur.

Basın özgürlüğü tartışmalarında çokça eleştirilen bir konu olmakla birlikte; basın kartları yalnızca bir ülkedeki gazeteciler için değil aynı zamanda ülkede yaşayan yabancı basın mensuplarının da çalışma izinlerini almaları, ülkeye daha kolay uyum sağlayabilmeleri ve haber kaynaklarına daha kolay ulaşabilmeleri gibi çeşitli avantajları da beraberinde getirmektedir (Palileo-Evidente, 2009: 44). Basın

kartının ülke içindeki gazetecilerin mesleki kimliklerini belgeleyerek çeşitli haber kaynaklarına daha rahat erişebilmesini sağlama gibi avantajları da bulunmaktadır. Bu nedenle çağdaş demokrasilerde basın kartları, medya ile ilgili mevzuat içinde önemli bir yere sahip olmaktadır. Bu kapsamda, bu çalışmanın amacı doküman inceleme yöntemiyle uluslararası ve ulusal basın kartı uygulamalarının tarihsel ve hukuki olarak izini sürerek; uygulamada karşılaşılan sorun alanlarını tespit etmektir. Nitel bir araştırma yöntemi olan doküman inceleme, yazılı belgelerin içeriğini ayrıntılı ve sistematik olarak analiz etmek için kullanılmaktadır (Wach, 2013). Basın tarihi ve basın hukuku çalışmalarında ihmal edilen basın kartlarını merkeze alan bu çalışmada öncelikle uluslararası basın kartı uygulamaları ve uluslararası basın kartı uygulamalarından kaynaklanan sorunlar üzerinde durulmuştur. Ardından Türkiye’de basın kartlarının tarihçesi ve uygulamaları açıklanarak; Türkiye’de basın kartı uygulamalarında yaşanan sorun alanları incelemeye tabii tutulmuştur.

1. Basın Kartının Tanımı

Gazetecilerin genellikle sıradan yurttaşlara izin verilenin ötesinde kamu veya özel alanlara erişmeye ihtiyaç duydukları bilinmektedir. İşte basın kartı gazetecilere verilen, basın için çalıştıklarını belgeleyen ve belirli etkinliklere katılmalarına ve mekanlara girmelerine izin veren bir kimlik türüdür (Hermes vd., 2014). Basın kartları gazetecilerin gündelik iş yapış süreçlerini kolaylaştırmaktadır. Bazı kartlar yasal statüye sahiptir; diğerleri ise yalnızca taşıyıcının çalışan bir gazeteci olduğunu belirtir.

Çatışma bölgeleri ve giriş izni kısıtlanmış alanlara erişimde basın kartlarının önemi artmaktadır. Basın kartlarına ilişkin farklı uygulamalar olmakla birlikte; genellikle düşük ücretlerle gazetecilik örgütleri ve çeşitli kurumlar tarafından verilmektedir (Canter ve Wilkinson, 2020). Farklı kart türleri farklı hak ve ayrıcalıklar sağladığından, basın çalışanlarının aynı anda birden fazla basın kartına sahip olması gerekebilmektedir. Gazeteciler için bu kartlara sahip olmak mesleki kimliklenmelerini ve tanınırlıkları sağladığı için oldukça önemlidir.

2. Dünyada Basın Kartı Uygulamaları

Basın kartı uygulamaları her ülkenin kendi iç hukuk sisteminde yer alabildiği gibi tüm dünyada geçerliliği olan uluslararası basın kartı uygulaması da

bulunmaktadır. Bu kapsamda Uluslararası Gazeteciler Federasyonu’na (IFJ) üye gazetecilik örgütleri, 1927’den günümüze dek gazetecilerin Uluslararası Basın Kartı’na (IPC) ulaşmasına 130’dan fazla ülkede aracılık etmektedir. Uluslararası Basın Kartı, Uluslararası Gazeteciler Federasyonu’na (IFJ) üye meslek örgütlerinin değerlendirmesi sonucunda gazetecilik meslek ilkelerine ve etiğine uygun olarak profesyonel habercilik faaliyetlerini sürdürenlere verilmektedir. Uluslararası Basın Kartı Değerlendirme Kurulu ayda bir kez toplanmakta ve tüm başvurulara 30 gün içerisinde yanıt verilmektedir.

Şekil 1. Uluslararası Basın Kartı

Kaynak: (<https://www.ifj.org/>).

Uluslararası Basın Kartı’na başvuranların son 2 yıl içerisinde en az 10 haberinin yaygın ya da yerel bir basın mecrasında yayınlanmış olması gerekmektedir. Bu şartları karşılayamayan bir başvurucununsa, son 20 yıl içinde en az 6 yıl boyunca aralıksız olarak profesyonel ve nitelikli gazetecilik faaliyeti yürüttüğünü belgelendirmesi beklenmektedir. Uluslararası Basın Kartı alabilmek için basın kuruluşlarında kadrolu olarak çalışanların yanı sıra serbest gazeteciler de başvuruda bulunabilmektedir. Bu kriterleri yerine getirerek, iki yıllık kart ücretlerini (Gazeteciler Cemiyeti üyelerinin 50 Euro karşılığı TL, Gazeteciler Cemiyeti’ne üye olmayan ancak medya alanında faaliyet gösteren diğer dernek veya sendikalara üye olanların 55 Euro karşılığı TL, serbest çalışan veya sigortalı olarak herhangi bir medya şirketinde iş sözleşmesi olmayanlar 60 Euro karşılığı TL) ödeyen başvuru sahiplerinin işlemleri başlamaktadır. Yine Gazeteciler Cemiyeti üyelerinin ve Türkiye Gazeteciler Sendikası gibi mesleki kuruluşların üyelerinin mesleki portfolyo

AVŞAR, Zakir ve ŞAHİN, Muzaffer (2022). Türkiye’de ve Dünyada Basın Kartı Uygulamalarının Tarihsel Ve Hukuki Çerçeve İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 10 (2), 1206-1223.

ve referans mektubu sunması gerekmemektedir. Gazeteciler Cemiyeti üyesi olmayan başvuranlardan ise başvurularıyla birlikte mesleki portfolyo ve referans mektubu sunmaları beklenmektedir. Buna göre belgeyi almak için istenilen diğer belgeler aşağıda sıralanmıştır (<https://gc-tr.org/>).

“RESMİ KİMLİK BELGESİ: Nüfus cüzdanı, kimlik kartı, sürücü belgesi veya pasaportun kimlik bilgilerini içeren sayfasının fotoğrafı.

YERLEŞİM YERİ (İKAMETGÂH) BELGESİ: Türkiye’de ikamet etmek başvuru kriterlerinden biridir.

EN AZ 1 ADET REFERANS MEKTUBU: Serbest gazetecilerin eserlerini yayımladığı kuruluşların antetli kâğıtlarına yazılmış, bu kuruluşun editörünün veya yöneticisinin imzasını taşıyan, başvuruyla ne kadar süre boyunca, kaç haberde çalıştıklarını da belirten bir mektup.

MESLEKİ PORTFOLYO: Başvurucunun, aşağıdaki faaliyet kriterlerini de karşılayan gazetecilik eserleri seçkisi (Eserlerin çevrimiçi bağlantıları veya diğer içerikler -televizyonda yayımlanmışsa haber bülteninin videosu vb.)”

Uluslararası basın kartı dünyada tanınırlığı olan bir kart olmakla birlikte ülkeler, kendi hukuki ve etik düzenlemeleri ekseninde ulusal düzeyde geçerliliği olan basın kartlarına yönelik düzenlemelere de sahiptir. Basın kartlarının yalnızca gazete, radyo ve televizyon gibi geleneksel medya için çalışan gazeteciler tarafından kullanılabilir olması tartışmaları beraberinde getirmektedir. Dijital mecralarda gazetecilik faaliyeti yürütenlerin bu kartlara sahip olabilmeleri için düzenlemeler yapılmaya devam etmektedir. Çoğu ülkede basın kartları meslek sendikaları ve örgütleri tarafından verilmektedir (Weber, 2018). Basın mesleğini temsil edenlerin kayıtlanması açısından da önemli bir gösterge olarak kabul edilebilecek basın kartı uygulamaları başlangıcından günümüze dek hem gazeteciler için avantajları hem de sorun alanlarını beraberinde getirmektedir.

AVŞAR, Zakir ve ŞAHİN, Muzaffer (2022). Türkiye’de ve Dünyada Basın Kartı Uygulamalarının Tarihsel Ve Hukuki Çerçeve İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 10 (2), 1206-1223.

Şekil 2. Dünyada Basın Kartı Uygulamalarından Örnekler

Kaynak: (Yezdani, 2020).

3. Dünyada Basın Kartı Uygulamalarından Kaynaklanan Sorunlar

Basın kartı uygulamaları pek çok ülkede basın özgürlüğü tartışmalarının önemli ve başlıca konularından biri olagelmektedir. Basın kartı uygulamaları ile birlikte yaşanan sorunlar ulusal güvenlik ve kamunun haber alma hakkı arasındaki kritik çizgiden kaynaklanmakta olup; çok sayıda ülkede konuyla ilgili güncel tartışmalara neden olmaktadır. Üstelik bu tartışmalar dünyanın baskıcı ve geri kalmış ülkeleri ile sınırlı da değildir. Örneğin özgürlükler ülkesi olarak anılan Amerika Birleşik Devletleri’nde fotoğrafçı Mannie Garcia, 2011 yılında Maryland banliyösünde akşam yemeğinden eve dönerken, bir dava üzerinde çalışan bir çift polis memuru fark etmiştir. Mesleki alışkanlığına paralel olacak şekilde kamerasını çıkarmış; ardından olay yerinin video ve fotoğraflarını çekmiştir. Memurlardan biri Garcia ile tartışmıştır. Garcia yaralanmış, uygunsuz davranış suçlamasıyla tutuklanmış ve kamerasının hafıza çipine el konulmuştur. Sonunda, tüm suçlamalardan beraat etse de davası mahkemelere taşındığından, geçimini sağlamak için çalışmamıştır. Garcia’nın Beyaz Saray basın kartı, devam eden dava nedeniyle askıya alınmıştır (Bock, Suran ve González, 2016: 2).

“Bilgiye erişim kısıtlamaları” kategorisinde, bilgiye erişimin zaten kısıtlı olduğu birçok otoriter rejimi içeren Asya-Pasifik bölgesi elbette ilk sırada yer almaktadır. Ancak gazetecilerin bilgiye erişimini engellemek veya engellemek için kullanılan yöntemler coğrafi bölgelere göre önemli ölçüde farklılık göstermektedir.

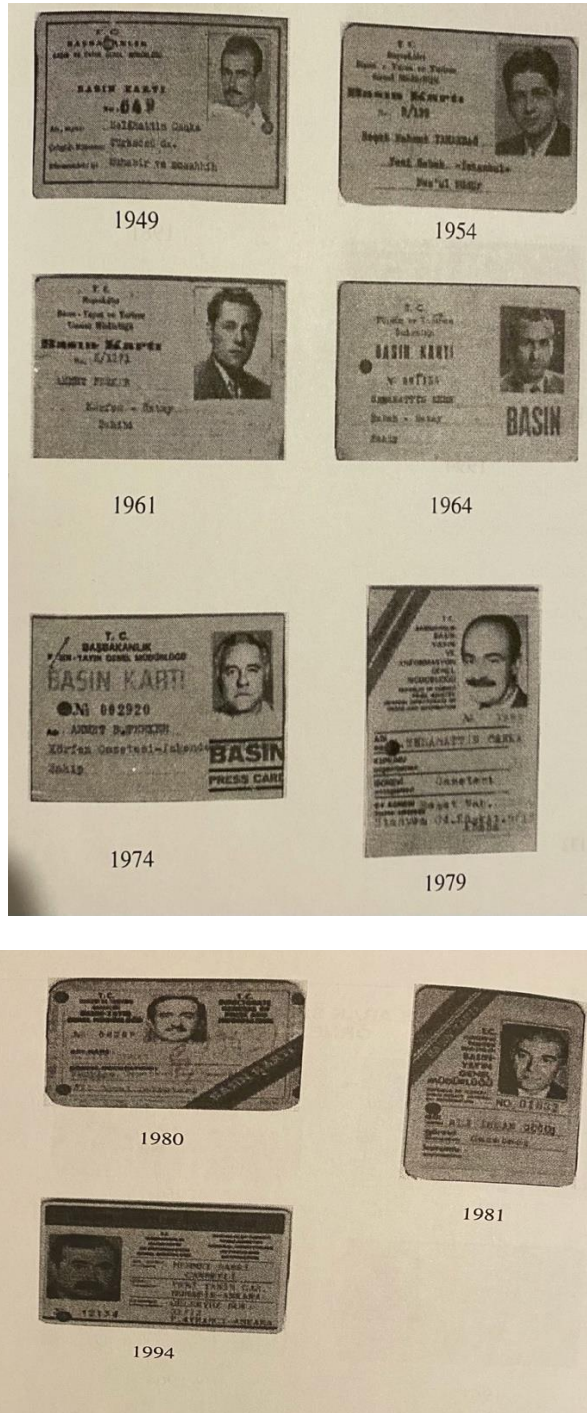
Örneğin Asya-Pasifik bölgesindeki basınla ilgili benzer davalarda genellikle basın kartlarının veya akreditasyonun iptali kararının alındığı gözlenmektedir. Avrupa’da ise kart iptali yerine yetkililere erişimin ve basın toplantılarının sınırlandırılması daha çok tercih edilmektedir. Yine gazetecilerden gelen taleplerin yanıtlanması gereken sürelerin uzatılması da Avrupa’da görülen bir diğer kısıtlayıcı yöntemdir (Holtz-Bacha, 2021: 9). Dolayısıyla Avrupa’da gazetecilerinin basın kartının doğrudan iptali ya da başvurunun reddi yerine alternatif yöntemler kullanılmaktadır.

Dördüncü güç olarak tanımlanan medyanın yükünü çeken basın mensuplarına devletler tarafından verilen basın kartlarının amacı yalnızca basın mensuplarını hizaya çekmek olarak değerlendirilmemelidir. Basın kartları gazeteciler için bir kimliklenme aracı olarak onlara çeşitli sorumluluklar da yüklemektedir. Dolayısıyla hem kartı veren kurumların basın özgürlüğünü olabildiğinde sağlayacak perspektifle iş görmesi hem de bu kartlara sahip olan gazetecilerin meslek onuruna ve kamuoyuna karşı sorumlu hareket etmeleri önem arz etmektedir.

4. Türkiye’de Basın Kartı Uygulamalarının Tarihçesi

Türkiye’deki basın kartı uygulamalarını tarihsel olarak inceleyerek, mevcut uygulamaya yönelik eleştirileri serimlemek, gazetecilik çalışmalarında çokça ihmal edilen bu konuya ilişkin bir arşiv ve tartışma zemini sağlamak açısından yerinde olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti de gazeteciler açısından mesleki saygınlık başta olmak üzere çeşitli avantajlar da sağlayan köklü bir basın kartı geleneğine sahiptir. Basın Kartı Yönetmeliği ilk kez 18.06.1984 tarihli Resmî Gazetede yayımlanan 231 Sayılı Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik 25 Ağustos 2015 yılında değiştirilmesinin ardından en son 14 Aralık 2018’de önemli değişiklikler geçirmiştir.

Şekil 3. Kronolojik Olarak Sıralanmış Basın Kartı Örnekleri

AVŞAR, Zakir ve ŞAHİN, Muzaffer (2022). Türkiye’de ve Dünyada Basın Kartı Uygulamalarının Tarihsel Ve Hukuki Çerçeve İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 10 (2), 1206-1223.

2013¹

2019

Kaynak: (Kaya, 2005:131-132 ile internet kaynaklarından derlenmiştir).

2018 yılına kadar Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü tarafından beş tür basın kartı verilmiştir: Sarı Basın Kartı, Serbest Basın Kartı, Basın Şeref Kartı ve Mavi Basın Kartı. 2018 yılına gelindiğinde ise Türkiye’de mevcut basın kartı düzenleme yetkisi 24/7/2018 tarih ve 30488 sayılı İletişim Başkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile İletişim Başkanlığı’nın Basın ve Yayın Dairesi Başkanlığı’nın Basın Kartları hizmet birimine verilmiştir. Bu birim Türk ve yabancı basın yayın organları mensuplarına basın kartı düzenlemekle yükümlüdür (MADDE 7).

Basın Kartı Yönetmeliği’nin 22. Maddesinde ise “Sürekli Nitelikteki Basın Kartı” düzenlenmiştir. Yönetmelik şartlarını taşıyan gazetecilere ömür boyu verilen karttır. Bu kart meslekte en az 18 yıl basın kartı taşımış gazetecilere veya en az 10 yıl

¹ “Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü tarafından, 8-23 Nisan 2013 tarihleri arasında düzenlenen 'yeni basın kartı' seçimi oylaması ile seçilmiştir. Kurumun Facebook sayfasında sunulan üç örnekten en fazla oyu alan yeni karta, gazetecilik meslek örgütleri ve oylamaya katılan gazetecilerin yorum, eleştiri ve önerileri doğrultusunda revize edilerek, son şekli verilmiştir. Basın kartları tarihinde ilk kez gazetecilerin görüş ve beğenisine sunulan ve 16 gün süren oylamaya, medya çalışanları eleştiri, yorum ve önerilerde bulunarak ilgi göstermiştir. Gelen oylar neticesinde %78 oranıyla 3 numaralı basın kartı tasarımı, üzerinde değişiklik yapılması şartı ile birinci seçilmiştir” (“İşte Yeni Basın Kartı”, Türkiye, 25.04.2013, <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/>).

Basın İş Kanunu’na göre sözleşmeyle çalışmış olmakla birlikte en az 20 yıl Basın İş Kanunu kapsamındaki işyerlerinde fiilen çalışanlara verilmektedir.

-Serbest Basın Kartı: Geçici süreyle işsizlik halinde verilen basın kartıdır.

-Basın Trafik Kartı: Basın kartı sahiplerine talepleri halinde basın trafik kartı da verilmektedir (madde-37). Basın trafik kartının kullanımına ilişkin usul ve esaslar İletişim Başkanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından birlikte tespit edilmektedir. (Basın Trafik Kartı aracın ön camında görevlilerin kolayca görebileceği şekilde bulundurulmaktadır. Buna göre trafiğin düzenlenmesinden sorumlu kişilerce, Basın Trafik Kartı bulunan “görevdeki” gazetecilere geçiş, trafiği aksatmamak şartıyla durma, duraklama ve park etme gibi kolaylıklar sağlamaktadır.)

Meslek çalışanlarının basın kartı alabilmeleri için beklemeleri gereken süreler 2015 yılındaki düzenleme ile kısaltılmıştır. Bu madde 2018 tarihli değişiklikle de korunmuştur. Ayrıca yönetmelikle sektör temsilcisi olarak görev yapan basın çalışanlarının kartı sahibi olmaları kolaylaştırılmıştır. Başvuruların çevrimiçi olarak yapılmasının, mesleki çalışma belgelerinin, gazete ve dergi örneklerinin PDF formatında gönderilmesinin ve e-Komisyon oluşturulmasının hukuki zemini de sağlanmıştır.

4/12/2018 tarihli 30625 sayılı Resmî Gazetede ise basın kartı verilecek kişileri ve basın kartlarına ilişkin usul ve esasları belirlemek için Basın Kartı Yönetmeliği yayınlanmıştır. Söz konusu yönetmeliğin ikinci bölümünde basın kartı verilecek kişilerde aranan şartlar açıkça belirtilmiştir (MADDE 6/ <https://www.mevzuat.gov.tr>).

18 yaşını bitirmiş olmak, en az lise veya dengi bir eğitim kurumundan mezun olmak, kısıtlı veya kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak gibi genel şartların yanı sıra; yalan tanıklık, yalan yere yemin, suç işlemek amacıyla örgüt kurmak, üyesi olmak veya yardım etmek gibi gazetecilik mesleğinin onuruna yakışmayacak davranışlar da sıralanmıştır. Yine mevzuatta milli güvenlik ya da kamu düzenine karşı terör suçları ile hüküm giymemek gibi şartlar da bulunmaktadır. Ancak bu bentlerin yürütmesi Danıştay Onuncu Dairesinin 21/10/2021 tarihli ve E.:2021/4123 sayılı kararı ile durdurulmuştur. Bu karar çeşitli tartışmaları da beraberinde

getirmektedir. “Sarı Basın Kartı” olarak bilinen basın kartı, 2019 yılında gelişen teknolojiye uyum sağlayacak şekilde yeniden düzenlenerek Turkuvaz basın kartına dönüşmüştür.

5. Türkiye’deki Basın Kartı Uygulamalarından Kaynaklanan Sorunlar

Türkiye’de gazetecilerin basın kartı uygulamalarıyla ilgili en temel iki eleştiri, bu çalışmanın önceki bölümlerinde değinilen dünyadaki uygulamalardaki sorunlarla benzerlik göstermektedir. Bu kapsamda basın kartı sahibi olmayan gazeteciler resmi anlamda gazeteci sayılmamaları dolayısıyla devlet kurumlarında düzenlenen basın etkinliklerine akredite olamama, haber izleme süreçlerinde engellenme, fiziki ya da sözel saldırılarla karşı karşıya kalma ve göz altına alınma gibi mesleklerini yapmayı engelleyen sorunlarla karşılaşabilmektedirler (Sözeri, 2015: 23). Yine basın kartı bulunmayan basın çalışanları, yıpranma hakkı olarak kendilerine tanınan fiili hizmet süresi zammı gibi oldukça kritik bir sosyal güvenlik hakkından da mahrum kalmaktadır (Öztürk, 2017: 100).

1990’lı yıllarda gazeteci ailelerin sahipliğindeki medya kuruluşlarının medya dışı sektörlerde de yatırımları bulunan büyük sermaye gruplarına geçmesiyle birlikte, basın çalışanlarının büyük bir bölümü vasıfsız işçi olarak istihdam edilmişlerdir. Dolayısıyla çok sayıda gazeteci mesleğe özgü kolaylıklardan yararlanamamıştır. 13 Haziran 1952 tarihinde yürürlüğe giren 5953 sayılı “Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkındaki Kanun”, 4 Ocak 1961 tarihinden itibaren “212 Sayılı Yasa” olarak anılmaya başlanmış ve çok sayıda gazeteci yukarıda açıklanan gerekçeyle söz konusu kartı almak için başvuruda bulunamamıştır (Kaya, 2005: 1). Başka bir anlatımla Basın İş Kanunu’na göre sözleşme imzalamayan gazeteciler basın kartı alamamakta ve mesleki kimliklerini ifade hakkından mahrum kalmaktadır (Şahin ve Avşar, 2016: 135). Görüldüğü gibi basın kartı düzenlemesinde yaşanan sorunların tek sorumlusu da düzenleyici makamlar değildir. Öyle ki basın sektöründe çoğu basın çalışanının Basın İş Kanunu’na uygun tanzim edilmediği bilinen bir gerçektir.

Yeni dönemde basın kartı uygulamalarına ilişkin eleştiri konularından bir diğeri 2015 yılından bu yana basın kartı verme yetkisinin devlet nezdindeki bir kurum tarafından verilen basın kartı komisyonunda meslek örgütlerinin etkisi ve

AVŞAR, Zakir ve ŞAHİN, Muzaffer (2022). Türkiye’de ve Dünyada Basın Kartı Uygulamalarının Tarihsel Ve Hukuki Çerçeve İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 10 (2), 1206-1223.

temsiline azaldığı iddialarıdır. Bu iddialara temel olan düzenlemeler şöyle özetlenebilir.

1984 tarihli düzenlemede Basın Kartı Komisyonu 13 üyeden oluşmaktadır. Bu üyelerden ikisi Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü tarafından belirlenmekte, komisyonun kalan tüm üyeleri ise Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, Türkiye Gazeteciler Sendikası, Gazeteciler Federasyonu ve Türkiye Gazete Sahipleri Birliğinin seçtiği isimlerden oluşmaktaydı. 2015 yılında ise, yapılan düzenleme ile birlikte komisyonun üye sayısı 15’e çıkarılmış, Komisyonun yapısı, Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü beş üyeyi seçecek şekilde değiştirilmiştir. Komisyonun yeni yapılanması aşağıdaki gibi değiştirilmiştir:

- “-Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğünden temsilci olarak iki üye,
- Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü tarafından sürekli basın kartı sahipleri ve basın kartı sahiplerinden seçtiği birer (2) üye,
- Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğünün İletişim Fakültesi dekanları arasından seçilen bir üye,
- En fazla basın kartı üyesi bulunan iki meslek kuruluşundan üç üye,
- Anadolu gazete sahiplerinden üç üye,
- Radyo-televizyon kuruluşlarının sahipleri veya çalışanlarınca kurulmuş meslek kuruluşlarından en fazla üyesi olandan belirlenecek bir üye,
- Televizyonları temsil eden meslek kuruluşlarından en fazla üyesi bulunandan belirlenecek bir üye ve,
- En çok üyesi olan iki sendikadan iki üye.”

2015’teki değişikliğin ardından daha önce komisyona temsilci gönderen TGC ve Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS), meslek örgütlerinin komisyondaki güç ve etkisinin farklı paydaşlara dağıtılmasına tepki göstererek komisyondan çekildiğini duyurmuştur (<https://bianet.org/>). Yeni düzenlemeye yönelik eleştiri nedenleri Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (TGC) Genel Sekreteri Sibel Güneş tarafından şöyle açıklanmıştır:

“İngiltere, Almanya, İtalya, Yunanistan gibi ülkelerde sendikaların verdiği kart doğrudan basın kartı olarak tanınmıyor. Fransa, Belçika gibi ülkelerde ise sendikaların oluşturduğu komisyonlar bu kartı verebiliyor” (Güneş’ten aktaran Akgül, 2021).

Son düzenlemenin ardından, 14.12.2018 tarihli 20625 sayılı Resmî Gazete ile birlikte yayınlanan Basın Kartı Yönetmeliğinde ise 9 üyeden oluşan komisyonun yapısı aşağıdaki gibidir:

- a) Başkanlığı temsilen iki üye,
- b) Basın-yayın meslek kuruluşlarının birleşerek oluşturdukları üst kuruluşlar hariç olmak üzere, süreli yayın organları sahip ve/veya çalışanlarınca oluşturulan meslek kuruluşlarının üyeleri arasından Başkanlıkça belirlenecek bir üye,
- c) Bölgesel veya yerel nitelikte faaliyet gösteren basın-yayın kuruluşlarının sahibi veya tüzel kişi temsilcisi arasından Başkanlıkça belirlenecek bir üye,
- ç) Sürekli nitelikte basın kartı sahipleri arasından Başkanlıkça seçilecek bir üye,
- d) Basın-yayın meslek kuruluşlarının birleşerek oluşturdukları üst kuruluşlar hariç olmak üzere, ulusal düzeyde yayın yapan radyo ve/veya televizyonları temsil eden meslek kuruluşlarının üyeleri arasından Başkanlıkça belirlenecek bir üye,
- e) Basın kartı sahibi gazeteciler arasından Başkanlıkça seçilecek bir üye,
- f) Basın kartı sahibi gazetecileri temsil eden sendikaların üyeleri arasından Başkanlıkça belirlenecek bir üye,
- g) İletişim Fakültesi dekanları veya basın kartı sahibi gazeteciler arasından Başkanlıkça belirlenecek bir üye, olmak üzere, toplam dokuz üyeden oluşur” (BASIN KARTI YÖNETMELİĞİ, 2018, Madde 19).

Mevcut basın kartı uygulamalarına yönelik bir diğer eleştiri konusu ise İnternet medyasında çalışan gazetecilerin basın kartına erişimi ile ilgili de düzenlemeye ihtiyaç duyulmasıdır. Örneğin aynı kurumda 5953 sayılı Basın İş Kanunu kapsamında çalışanlar karta erişebilirken, 4857 sayılı İş Kanunu kapsamında çalışan gazeteciler bu haktan mahrum kalmaktadır. Bu durum bir yönüyle ayrımcılığa diğer yönüyle ise yasaların güncellikten yoksun olmasına işaret etmektedir (<https://www.eskisehir.net/>). Son dönemde kulislerde yer alan haberlere göre ise internet medyasına yönelik düzenleme ile bu sıkıntının üstesinden gelinmesi planlanmaktadır (<https://www.milligazete.com.tr>).

Başvuruların geç yanıtlanması, önemli bir bölümünün ret edilmesi ve basın kartlarının iptal edildiğine yönelik haberler de son dönemde Türkiye’de basın kartı uygulamalarına yönelik diğer eleştiriler arasında yer almaktadır. Türkiye

Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı’nın verilerine göre 14.12.2018-31.12.2020 tarihleri arasında 1371 gazetecinin başvurmasına rağmen basın kartları yenilenmemiştir. Yenileme kapsamında yapılan başvurulardan değerlendirme süreci devam eden başvuru sayısını ise 220 olarak bildirilmiştir. Son iki senede iptal edilen basın kartı sayısı da 1238 olarak açıklanmıştır (<https://bianet.org/1>). Ancak bu rakamların nedenlerine ilişkin verilerin de paylaşılması gerekmektedir. Buna göre yine resmi makamdan yapılan açıklamaya göre, başvuru sayısı ile düzenlenen kart sayısı arasındaki fark; bir kısım başvuruların inceleme sürecinin devam etmesinin yanı sıra; değerlendirme süreci devam ederken basın mensubunun işten ayrılması, kurumun kapanması, başvuru sahibinin vefatı, başvuru yapılan kurumdan/unvandan başka bir kurumda/unvanda çalışmaya başlaması, kart süresinin dolması, yıpranmış kart başvurusu yapılması, unvan değişikliği, emeklilik, adli sicilinde basın kartı almasına engel bir durum ortaya çıkması gibi nedenlerle başvurunun iptal edilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu başvuruların iptal edilmesi başvuru sahibinin bir daha basın kartı alamayacağı anlamı taşımadığı; aksine eksikliklerin giderilmesi halinde başvurular olumlu değerlendirileceği de özellikle vurgulanmıştır. Türkiye’de 09 Mart 2021 itibarıyla basın kartı sahibi basın mensubu sayısı ise 15 bin 145 olarak açıklanmıştır.

Türkiye’de basın kartı ile gazeteciye sağlanan kolaylık ve haklar basın kuruluşlarının habere erişimine ve haber maliyetlerine yönelik doğrudan katkı vermektedir. Mevcut uygulamada gazeteciler sahip oldukları basın kartı ile şehir içi ulaşımdan ücretsiz yararlanmaktadır. Birçok gazeteci haber takibine giderken ulaşım bedeli ödememekte, bu uygulama işletme için haberin maliyetini düşürmektedir. Ulaşımındaki ücretsiz veya indirimli uygulamalar ve haber için bilgi toplama sürecinde erişim kolaylığı sağlanması kamuoyunun haber alma özgürlüğüne destek olarak değerlendirilmektedir.

SONUÇ

Gazetecilerin kamuoyu adına kamu yararını gözeterek görevlerini yaparken tanınmaya ihtiyaç duydukları aşikardır. Bu kapsamda basın kartı uygulamalarının genel amacı iktidarlar açısından makbul gazetecileri tanımlamak değil, gazetecilerin güvenliğini koruyarak, mesleki saygınlığını arttırmak ve habercilik faaliyetlerini

AVŞAR, Zakir ve ŞAHİN, Muzaffer (2022). Türkiye’de ve Dünyada Basın Kartı Uygulamalarının Tarihsel Ve Hukuki Çerçeve İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 10 (2), 1206-1223.

daha rahat yerine getirebilmelerini sağlamaktır. Bu kapsamda basın kartları özellikle çatışma alanlarında basın mensuplarının çatışmanın bir tarafı olmadığını gösteren bir sembol olarak hayati önemi haizdir.

Basın kartlarının hangi gazetecilere, hangi kuruluş ya da kurumlar tarafından, hangi belgelere istinaden ne kadar süre ve ne şartlarda verileceği ise ülkelere göre değişiklik göstermektedir. Bu durumun temel nedenlerinden biri basın mesleğini temsil eden paydaşların ülkelere göre değişiklik göstermesidir.

Bu çalışmada dünyadaki ve Türkiye’deki basın kartı uygulamalarının tarihsel serüveni ve uygulamada karşılaşılan sorunlar mercek altına alınmıştır. Basın kartları hem basın tarihi hem basın hukuku hem de gazetecilik pratikleri açısından oldukça hayati öneme sahip olmakla birlikte, literatürde ihmal edilen bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda daha önce Basın Enformasyon Genel Müdürlüğü şimdi ise Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından verilen basın kartının gazetecilik sektöründeki dijitalleşme ile birlikte serbest gazeteciler, yurттаş gazeteciler ve internet gazetecilerini kapsayacak şekilde düzenlenmesine yönelik gelecek akademik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

ADAMS, Tracey L. (2013). Professionalization, (Editör), Vicki Smith. *Sociology of Work: An Encyclopedia*. Thousand Oaks, CA: SAGE, s. 714–715.

AKGÜL, Elif (2021). “Bir ‘makbul gazeteci’ belirleme aracı olarak Basın Kartı Yönetmeliği”, <https://expressioninterrupted.com/tr/analiz-bir-makbul-gazeteci-belirleme-araci-olarak-basin-karti-yonetmeligi/>, 13 Temmuz 2021, Erişim Tarihi: 01.02.2022.

BASIN KARTI YÖNETMELİĞİ (2018).

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.465.pdf>, Erişim Tarihi: 01.02.2022).

BASIN YAYIN VE ENFORMASYON GENEL MÜDÜRLÜĞÜNÜN TEŞKİLAT VE GÖREVLERİ HAKKINDA KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME (1984).

AVŞAR, Zakir ve ŞAHİN, Muzaffer (2022). Türkiye’de ve Dünyada Basın Kartı Uygulamalarının Tarihsel Ve Hukuki Çerçeve İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 10 (2), 1206-1223.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=231&MevzuatTur=4&MevzuatTertip=5>, Erişim Tarihi: 01.02.2022.

BOCK, Mary Angela; SURAN, Melissa ve GONZÁLEZ, Laura Mariana B. (2016). “Badges? Who needs them? Police Press Credential Policies, Professionalism, and The New Media Environment”, Journalism, First Published Online, s. 1-17.

BIANET (2015). <https://bianet.org/kurdi/medya/167202-tgs-ve-tgc-basin-karti-komisyonu-ndan-cekildi>, Erişim Tarihi: 01.02.2022.

BIANET (2021). <https://bianet.org/1/10/241906-iletisim-baskanligi-1371-gazetecinin-sari-basin-kartini-yenilemedi>, Erişim Tarihi: 01.02.2022.

CANTER, Lily ve WILKINSON, Emma (2020). Freelancing for Journalists, London: Routledge.

GAZETECİLER CEMİYETİ (2022). <https://gc-tr.org/uluslararasi-basin-karti/>, Erişim: 01.02.2022.

ESKİŞEHİR.NET (2022). “Yıldırım TGS il temsilcisi oldu” <https://www.eskisehir.net/eskisehir/yildirim-tgs-il-temsilcisi-oldu-h49238.html>, Erişim Tarihi: 01.02.2022.

HERMES, Jeffrey; WIHBEY, John; JUBCO, Reynol; ARICAK Osman (2014). Who Gets a Press Pass? Media Credentialing Practices in the United States. Media Credentialing Practices in the United States, Berkman Center Research Publication.

HOLTZ-BACHA, Chiristina (2021). “More than just collateral damage. Ramifications of the Pandemic for Freedom of the Press”, Publizistik, Springer, 67, s.31-50.

IDDINS, Annemarie (2021). “‘A Sword of Damocles’: Media Policy, Digital Cultures, and the Discourse of Press Code Reform”, International Journal of Communication, 15, s.3992–4010.

AVŞAR, Zakir ve ŞAHİN, Muzaffer (2022). Türkiye’de ve Dünyada Basın Kartı Uygulamalarının Tarihsel Ve Hukuki Çerçeve İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 10 (2), 1206-1223.

KAYA, Burcu (2005). Basın Kartı Yönetmeliği Bağlamında Türkiye’de Gazeteciler ve Basın Mesleğini Temsil Edenler, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

MANNING, Peter K. (1977). Police Work: The Social Organization of Policing, Cambridge, MA: MIT Press.

MİLLÎ GAZETE (2021). <https://www.milligazete.com.tr/haber/8086847/internet-medyasina-duzenleme-geliyor-basin-karti-ilan-dagitimi>, Erişim: 01.02.2022.

ÖZTÜRK, Şenol (2017). “Türkiye’de Gazetecilerin Çalışma Sorunları”, Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6 (1), s. 89-111.

PALILEO-EVIDENTE, Shirley (2009). “The Iconic Images of the Philippine Press Identification Card in Metro Manila”, *Plaride: A Philippine Journal of Communication, Media, and Society*, 6(2), s. 33-90.

PERLMUTTER, David D. (2000). Policing the Media: Street Cops and Public Perceptions of Law Enforcement, Thousand Oaks, CA: SAGE.

SÖZERİ, Ceren (2015). Türkiye’de Medya-İktidar İlişkileri / Sorunlar ve Öneriler, İstanbul: İstanbul Enstitüsü Yayınları.

ŞAHİN, Muzaffer ve AVŞAR, Zakir (2016). “Basın İş Kanunu, Sorunlar ve Güncelleme Tartışmaları”, *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 6(2), s. 113-138.

TÜRKİYE GAZETESİ (2013). “İşte Yeni Basın Kartı”, Türkiye, 25.04.2013, <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/39047.aspx> (Erişim: 14.02.2022).

YEZDANİ, İpek (2020). “Gazetecilik karta sığmaz: Basın Kartı’nı hangi ülkede kim veriyor?”, *Journo.com.tr*, <https://journo.com.tr/basin-karti-nasil-alinir-ulkeler>, 28 Ocak 2020, Erişim Tarihi: 05.02.2022.

WACH, Elise (2013). “Learning about qualitative document analysis”, *ILT Brief* 13, s. 1-10.

AVŞAR, Zakir ve ŞAHİN, Muzaffer (2022). Türkiye’de ve Dünyada Basın Kartı Uygulamalarının Tarihsel Ve Hukuki Çerçeve İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 10 (2), 1206-1223.

WEBER, Vic (2018). “How to get a press pass in 28 countries”,
https://medium.com/@support_90918/how-to-get-a-press-pass-in-28-countries-11d0f81b6db, Erişim Tarihi: 02.09.2022.

Yazarların çalışmaya katkı oranları eşittir.

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.